

ŠVEDSKA „NEUTRALNOST“ U DRUGOME SVJETSKOM RATU

Luka Vrbanić
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za povijest
luka.vrbanic30@gmail.com
Stručni rad
Primljeno: 3. 2. 2019.
Prihvaćeno: 16. 10. 2019.

Švedska je u, hobsbawmovski rečeno, „dugom“ 19. stoljeću prešla veliku transformaciju od prijašnje ratoborne države iz vremena Gustava II. Adolfa i Karla XII., do miroljubive zemlje kojoj je jedini cilj bio očuvati mir i prosperitet za svoje stanovnike. Iako je još za vrijeme trajanja Krimskoga rata, sredinom 19. stoljeća, Švedska već iskazala svoju neutralnost prema svim sukobima, tek je u Prvome svjetskom ratu njezina neutralnost došla do izražaja. Na svoj je neutralni način pomagala Njemačkome Carstvu, najviše u trgovinskom pogledu. U razdoblju između dvaju velikih svjetskih ratova Švedska se okrenula svojim susjedima i trgovala s njima. Pribojavala se rastućega nacionalsocijalizma u Njemačkoj i snažnoga komunizma u Sovjetskome Savezu. Početkom Drugoga svjetskog rata Švedska je, ne želeći sudjelovati u nadolazećem sukobu, ponovno proglasila svoju neutralnost. Međutim, Švedska nije bila toliko neutralna jer je u nekoliko navrata prekršila svoju neutralnu politiku. Osim humanitarne intervencije u Zimskom ratu, pomogla je Njemačkoj prevesti svoje vojnike i ratnu mašineriju do Finske. Ovu „pomoć“ Njemačkoj možemo pripisati agresivnoj vanjskoj politici Njemačke te prijetnji ratom ako Švedska ne pomogne Njemačkoj. Na kraju je ipak trgovinskim sankcijama pomogla poraziti Njemačku i samim time osloboditi cijelu Europu nacističkoga jarma.

Ključne riječi: *Švedska, Drugi svjetski rat, neutralnost, vanjska politika, kuglični ležajevi, švedska vlada, Zimski rat, invazija, Njemačka, Skandinavija, trgovina, transport*

Švedska prije izbijanja Drugoga svjetskog rata

Švedska je prije izbijanja Drugoga svjetskoga rata bila relativno neutralna zemlja. Kada je krajem srpnja 1914. godine izbio Prvi svjetski rat, Švedska je uživala u stoljeću mira. Nije se upuštala ni u kakve sukobe još od potpisivanja Kielskoga mira 1814. godine, kojim je Danska bila primorana predati Norvešku Švedskoj. Tada je Švedska pokušala i pokoriti Norvešku vojnom silom, no nakon kratkotrajnoga Švedsko-norveškog rata, koji je trajao od veljače do listopada 1814. godine,

Norveška je uspjela izboriti unutarnju autonomiju sa svojim parlamentom i ustavom, koja će trajati do 1905. godine. Međutim, identitet Švedske kao miroljubive zemlje relativno je nova pojava. Švedska se okrenula od militarističkih ideja iz 17. stoljeća s agresivnom ekspanzionističkom politikom prema maloj i skromnoj državi koja ulaže sve moguće napore kako bi sačuvala mir. No čak je i tijekom toga mirnog razdoblja u Švedskoj postojala struja koja je zagovarala agresivnu ekspanzionističku politiku.¹ Prvih dana Prvoga svjetskog rata, položaj švedske vlade nije bio u potpunosti definiran jer sama vlada nije bila sigurna je li Njemačka prihvatila njezinu neutralnost. Nekoliko dana nakon toga, Švedska je, uz potpunu suglasnost parlamenta, proglasila neutralnost u pogledu rata Austro-Ugarske i Srbije. Istu je stvar učinila 3. kolovoza 1914. godine kada je Njemačka objavila rat Francuskoj i Ruskom Carstvu. Nakon poraza Ruskoga Carstva i Mira u Brest-Litovsku 3. ožujka 1918. godine, Švedska se neutralnost prema Njemačkoj okrenula u tzv. „dobronamjernu neutralnost“, dok je prema njemačkim neprijateljima, odnosno prema Antanti, na snazi ostala tzv. „stroga neutralnost“. Tijekom Prvoga svjetskog rata nijedna država sudionica rata nije povrijedila švedsku neutralnost. Tu činjenicu najvjerojatnije možemo pripisati Drugoj haškoj konvenciji² koja se održala 1907. godine, a kojom su odobrena prava zemljama da proglase svoju neutralnost za vrijeme rata. Veliku je ulogu u Prvome svjetskom ratu odigrala trgovina, no kako je Švedska bila neutralna, legalni pogledi njezine trgovine nisu bili do kraja definirani. Nedostatak jasnoće oko trgovine za neutralne zemlje stvorio je problem za Švedsku jer je Velika Britanija zatvorila trgovinu kroz Sjeverno more kako bi oslabila Njemačku te je time prekršila međunarodne zakone. Britanska je vlada učinila i korak dalje kada je ograničila njemačku trgovinu s neutralnim zemljama. To je ograničenje uvelike oštetilo švedsku ekonomiju. Tadašnji se švedski premijer Hjalmar Hammarskjöld odupirao takvoj odluci Velike Britanije, a takvo je bilo i javno mnijenje Šveđana. Pomoć su tražili i od SAD-a, no američka vlada nije odgovarala na takve zahtjeve.

1 <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/sweden> (28. 3. 2019.)

2 <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24554> (28. 3. 2019.): Prva haška konvencija održana je 1899. godine na inicijativu tadašnjega ruskog cara Nikole II. Druga haška konvencija trebala se održati 1905. godine, no odgođena je zbog Rusko-japanskoga rata. Održana je na inicijativu američkoga predsjednika Theodorea Roosevelta. Sazvana je radi razvoja i poboljšanja dostignuća konferencije iz 1899. godine, a na njoj je prihvaćeno ukupno 13 konvencija. Također, Haškom je konvencijom utemeljen Stalni arbitražni sud koji je 1907. godine samo potvrđen, odnosno zadržan.

Pod tim se uvjetima Švedska prema Njemačkoj odnosila kao svojevrsni „neutralni saveznik“. Međutim, zbog teških problema sa zalihama i hranom, novoizabrana konzervativna Swartz-Lindmanova vlada okrenula se 1917. godine Antanti. Taj su smjer očuvali i njihovi liberalno-socijaldemokratski koalicijski nasljednici.³

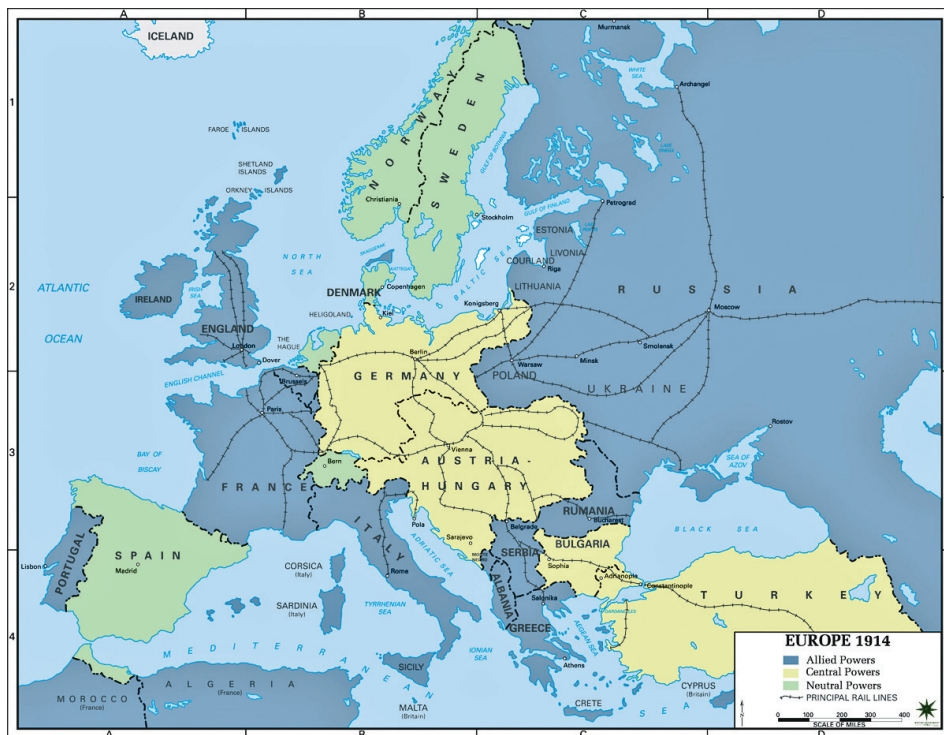
Šveđani su tijekom Prvoga svjetskog rata dopuštali Nijemcima da koriste njihove diplomatske telegrame i time prekršili svoju neutralnost. Jedan su takav telegram presreli i dešifrirali Britanci i to onaj u kojem grof Karl von Luxburg, njemački izaslanik u Argentini, naređuje da se potope dva argentinska broda na putu prema Europi. Saznavši da je telegram poslan preko švedskoga teritorija, Britanci su čekali pravi trenutak kako bi iskoristili tu činjenicu, da bi ju konačno iznijeli netom prije samih švedskih izbora u rujnu 1917. godine. Tada je telegram objavljen u SAD-u i time je razbijen mit o švedskoj neutralnosti te se Swartz-Lindmanova vlada morala povući krajem rujna.⁴ Također, treba spomenuti da je početkom Prvoga svjetskog rata švedska vojska mobilizirana, no broj mobiliziranih vojnika bio je oko 13 000. Tu činjenicu treba objasniti nedostatkom vidljivih prijetnji samoj zemlji. Mali je broj Šveđana sudjelovao i u samom ratu, a najviše su služili s Nijemcima na istočnom bojištu u borbi protiv Rusa. Najviše je gubitaka, pak, pretrpjela trgovačka mornarica sa svojim brodovima. Najveći uzrok tome treba tražiti u neograničenom podmorničkom ratovanju Nijemaca, ali i mnogim minama postavljenim od strane sila Antante.⁵ Povjesničar Steven Kublik naglašava da je tijekom njemačke kontrole Baltika Švedska „neutralnost“ u potpunosti bila okrenuta Centralnim silama. Kada su se omjeri snaga prebacili na stranu Antante ulaskom SAD-a u rat, švedska se vanjska politika okrenula Zapadu od Njemačke. Tako iz toga možemo iščitati svojevrsnu lukavu oportunističku vanjsku politiku Švedske popraćenu promjenom vladajuće stranke, odnosno čitave vlade, na unutrašnjoj političkoj sceni.⁶

3 Fatma Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment* Istanbul 2007.,184–185.

4 Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History*, Carbondale and Edwardsville 1988., 473.

5 <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/sweden> (29. 3. 2019.)

6 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 185.

Slika 1. Prikazuje podjelu svijeta na početku Prvoga svjetskog rata na sile Antante i Centralne sile te se izričito ističe položaj neutralnih zemalja, između ostaloga i Švedske

Švedska u razdoblju interbelluma

Kraj Prvoga svjetskog rata donio je kraj četirima velikim carstvima. To su bili Njemačko Carstvo, Rusko Carstvo, Osmansko Carstvo i Austro-Ugarsko Carstvo. Porazom Njemačkoga i Ruskoga Carstva sve su baltičke zemlje, a uz njih i Finska i Poljska, stekle neovisnost. Danska je plebiscitom dobila sjeverni dio pokrajine Schleswig, a Švedska je postala okružena malim državama te su se sve nordijske zemlje oslobodile velikih sila koje su ih okruživale. Švedska je čak ušla u Ligu naroda odmah kada je sama organizacija osnovana. Liga naroda propagirala je ideju kolektivne sigurnosti te to nije odgovaralo švedskoj neutralnoj vanjskoj politici. Pobjedničke su države krajem Prvoga svjetskog rata iznijele neprijateljski stav prema neutralnosti što je manje države dovelo u nezgodan položaj te su morale promijeniti svoju politiku. Švedska je tada bila primorana prestati koristiti termine kao što su „neutralnost“ ili „neu-

tralna država“ kako bi opisala svoju vanjsku i sigurnosnu politiku. Takve su se države poput Švedske u Ligi naroda nazivale „bivšim neutralcima“. Još jedan čimbenik koji je teoretski pokazao da je termin „neutralnost“ zastario bila je legalna zabrana agresivnoga rata, koja je uvedena potpisivanjem Briand-Kelloggovog pakta⁷ 1928. godine.

Slika 2. Potpisivanje Briand-Kelloggova pakta, točnije slika prikazuje tadašnjega američkog predsjednika Calvina Coolidgea kako potpisuje pakt u Washingtonu kojim je rat zabranjen kao opcija rješavanja međunarodnih sukoba

Švedska je, s ostalim skandinavskim zemljama, izašla iz Lige naroda 1936. godine kada je došlo do Talijansko-abetesinskoga rata, pomalo razočarana samim radom, odnosno neradom organizacije i samim se time okrenula od koncepta kolektivne sigurnosti Lige naroda. Nakon

⁷ <https://www.britannica.com/event/Kellogg-Briand-Pact> (29. 3. 2019.): U američkoj literaturi poznat je pod nazivom Kellogg-Briandov pakt ili Pariški pakt, a punoga naziva Opći sporazum o odbacivanju rata kao instrumenta nacionalne politike. Tim su se paktom potpisnice obvezale da će sve sukobe neovisno o njihovoj prirodi rješavati isključivo mirnim putem, osuđujući pri tome korištenje rata kao sredstva rješavanja međunarodnih sporova i odbacujući isti kao sredstvo nacionalne politike. Sporazum je potpisan 27. kolovoza 1928. godine u Parizu u zgradi Ministarstva vanjskih poslova od strane 15 zemalja. Ime je dobio po svojim tvorcima, francuskom ministru vanjskih poslova Aristideu Briandu i američkom državnom tajniku Franku Kelloggu.

toga Švedska je svim naporima pokušavala sagraditi ograničenu nordijsku obranu, no nije imala previše uspjeha na tom području. Kako je napetost u svijetu konstantno rasla, švedske političke stranke odlučile su ostaviti svoje nesuglasice postrance te su se dogovorile da trebaju jako dobru oružanu obranu svoje neutralnosti.⁸ Osim toga, rastućim utjecajem nacista i njihovim dolaskom na vlast u Njemačkoj, Švedska im je postala izvrsna krinka za proizvodnju oružja. Tako prije svega treba istaknuti da je već 1928. godine u Švedskoj počela proizvodnja njemačkih jurišnih zrakoplova, odnosno bombardera za obrušavanje, Junkers Ju.87 „Stuka“, koji će kasnije poslužiti kao jedan od ključnih čimbenika u funkcioniranju njemačke ratne taktike *Blitzkrieg*.⁹

Što se tiče unutrašnje politike Švedske nakon Prvoga svjetskog rata, ranije spomenuta liberalno-socijaldemokratska koalicija pobrinula se za očuvanje stabilnosti u zemlji. Počeli su provoditi mnoge reforme kako bi olakšali život Šveđanima. Godine 1918. provedena je izborna reforma kojom je omogućeno opće pravo glasa, no posebno treba naglasiti da su tada i žene dobile pravo glasa na izborima. Godinu dana nakon izborne reforme pobrinuli su se za svoje radnike te proveli zakon koji je propisivao osmosatno radno vrijeme. No još godinu dana nakon toga, 1920. godine dolazi do previranja unutar same liberalno-socijaldemokratske koalicije, tako da liberali daju ostavku i osniva se prva socijaldemokratska vlada na čelu s Karlom Hjalmarom Brantingom, koji tada postaje prvim socijaldemokratskim premijerom Švedske. Budući da je krajem Prvoga svjetskog rata nastala Finska, moralo je doći do neminovnih sporova sa zemljama koje ju okružuju. Tako je Švedska s Finskom imala teritorijalni spor oko Ålandskih otoka.¹⁰ Taj je spor riješen arbitražom Lige naroda 1920. godine u korist novonastale Finske. Nakon toga stvari su se u Švedskoj polagano stabilizirale sve do početka 30-ih godina 20. stoljeća kada dolazi do velike gospodarske krize koja je rezultirala ogromnom deflacijom i nezaposlenošću što se na vrlo negativan način odrazilo na čitavu švedsku privredu. Socijaldemokrati su na vlasti bili sve do 1923. godine i tada se na političkoj sceni počinju međusobno izmjenjivati liberali i konzervativci. Napokon su

8 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 185.

9 Edward Bishop, *Zračna bitka za Britaniju*, Zagreb 1974., 16.

10 <https://finland.fi/life-society/the-example-of-aland-autonomy-as-a-minority-protector/> (29. 3. 2019.): Otočje između Baltičkoga zaljeva i Botničkoga zaljeva, a glavni grad je Mariehamn. Zanimljivo je da je otočje i danas u posjedu Finske, točnije otoci čine autonomnu i demilitariziranu pokrajinu u Finskoj, no većina stanovnika, čak 92% govori švedski kao prvi jezik koji je i jedini službeni jezik.

izborima 1932. godine ponovno većinu dobili socijaldemokrati, ovoga puta predvođeni Perom Albinom Hanssonom koji postaje premijerom. Ta je pobjeda na izborima započela vladavinu socijaldemokrata koja će trajati sve do 1976. godine.¹¹

„Neutralna“ Švedska u Drugome svjetskom ratu

Drugi svjetski rat započeo je napadom njemačke vojske na Poljsku rano ujutro 1. rujna 1939. godine. U samo nekoliko tjedana Poljska je bačena na koljena te je njemačka vojska došla nadomak Varšave započevši opsadu. Naposljetku, uspjela ju je osvojiti krajem rujna, točnije 28. rujna 1939. godine. Poljska je kapitulirala, a vlada prebjegla u progonstvo. Što se tiče švedske vlade, ona je odmah na dan napada proglasila neutralnost. Druga je skandinavski deklaracija neutralnosti upućena 3. rujna kada su zajedno svoju neutralnost proglasile danska, norveška i švedska vlada.¹²

Slika 3. Švedski premijer Pero Albino Hansson koji je proglasio švedsku neutralnost

11 <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60070> (29. 3. 2019.)

12 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 186.

Međutim, švedska je vlada i dalje ostala aktivna u trgovinskim odnosima sa svim dotadašnjim zaraćenim stranama. Zaokret u trgovinskoj politici dogodio se 9. travnja 1940. godine kada je švedska vlada prekinula sve trgovačke veze sa Zapadom. Glavni razlog tome treba tražiti u njemačkoj okupaciji ostalih skandinavskih zemalja, Danske i Norveške. Posebice treba naglasiti da nakon njemačke okupacije Danske i Norveške dolazi do isprepletanja švedske i njemačke ekonomije. Pojedini švedski povjesničari idu toliko daleko da navode da niti jedna tadašnja zemlja, koju Njemačka nije okupirala, nije odigrala tako ključnu ulogu u samoj nacističkoj ekonomiji kao neutralna Švedska. Njemačka je visoka komanda bila svjesna da su Britanci voljni prekršiti neutralnost Švedske i Norveške u slučaju napada na te zemlje. Britanci bi tada zauzeli vrlo važne lučke gradove na norveškoj obali, samim time bi smanjili mogućnost njemačke ratne mornarice¹³, ali i smanjili bi njemački ratni potencijal. Zbog nedostatka domaćih proizvoda i ruda, njemački je ratni stroj uvelike ovisio o dopremanju švedske željezne rude iz luka Luleå u Švedskoj i Narvik u Norveškoj. To je bio poticaj za početak njemačke operacije Weserübung¹⁴.¹⁵ Osim toga, koliko je god Njemačkoj bilo potrebno švedsko željezo, toliko je Švedskoj bio potreban njemački ugljen. Švedski novinar Arne Ruth, koji je napisao knjigu o Trećem Reichu, Švedsku je tijekom Drugoga svjetskog rata opisao izjavom: „Švedska nije bila neutralna, Švedska je bila slaba“¹⁶.¹⁷ Većina švedskih povjesničara smatra da je Švedska bila sigurna od moguće invazije bilo koje svjetske sile 1939. i 1940. godine. Međutim, treba naglasiti da pojedini švedski povjesničari imaju drugu sliku o tome te smatraju da je Zimski rat¹⁸ na neki način upozorio Šve-

13 Na njemačkom *Kriegsmarine*.

14 William L. Shirer, *Uspon i pad Trećeg Reicha*, Zagreb 1977., 73.: Operacija Weserübung tajno je ime za njemačku invaziju na Norvešku i Dansku. Kada bismo preveli riječ Weserübung dobili bismo naziv Weser-vježba, a Weser označava jednu njemačku rijeku u sjeverozapadnoj Njemačkoj.

15 Isto, 186.

16 U originalu: „Sweden was not neutral, Sweden was weak.“ (Slobodan prijevod autora)

17 Roger Cohen, *The (Not So) Neutrals of World War II*, New York, 1997.

18 <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19680> (29. 3. 2019.): Zimski je rat sukob vođen između Finske i Sovjetskoga Saveza. Još u listopadu 1939. godine Sovjetski je Savez Finskoj postavio teritorijalne zahtjeve na Karelijskoj prevlaci i zatražio Hanko kao pomorsku bazu. Finska je vlada to odbila, što je rezultiralo sovjetskim napadom koji je započeo 30. studenoga iste godine. Nakon nekoliko mjeseci žestokih borbi i velikih sovjetskih gubitaka, rat je okončan Moskovskim mirovnim sporazumom, koji je potpisan 12. ožujka 1940. godine. Finska je tim ratom izgubila Karelijsku prevlaku s gradom Vyborgom (Viipuri), dijelove istočne Karelije te je morala dopustiti tranzit preko oblasti Petsama.

đane o mogućim vanjskim vojnim prijetnjama. Dakle, oni smatraju da invazija Njemačke na Poljsku nije zabrinjavala švedsku vladu, no kada je započeo Zimski rat i kada se otvorila mogućnost rata u Švedskoj, švedska se vlada počela naoružavati i počela je izgrađivati obrambene fortifikacije.¹⁹ Mirno je stanje u Švedskoj nakon 1939. godine narušeno jer je dovedena u nezgodan položaj spram skandinavske solidarnosti i njemačke agresije na njezine skandinavske susjede. Kontradiktorno će zvučati ako kažemo da je Švedska, kako bi ostala neutralna, morala odstupiti od svoje neutralnosti tijekom Drugoga svjetskog rata u tri navrata. No, možemo reći da su ti istupi od neutralnosti očuvali ne samo povezanost zemlje, nego i samu neutralnost te tako spasili Švedsku od moguće okupacije.²⁰

Prvo odstupanje jest švedsko sudjelovanje u Zimskom ratu između Sovjetskoga Saveza i Finske. Na početku Zimskoga rata Švedska se proglasila „neratobornom“ kako bi mogla slati humanitarnu pomoć i opskrbljivati Fince u borbi protiv sovjetske najezde. Osim humanitarne pomoći i živežnih namirnica, švedska je vlada u Finsku odlučila poslati veliku količinu oružja i materijala. Povrh toga, treba istaknuti da se jedan cijeli švedski zračni odred borio na strani Finske u Zimskom ratu. Drugo švedsko odstupanje od svoje politike neutralnosti vežemo uz njemačku okupaciju Danske i Norveške. Naime, nakon okupacije navedenih zemalja, Njemačka je zahtijevala da svoje vojnike, ratne materijale, municiju i opskrbu može prevoziti kroz Švedsku. Na neki je način to i nametnula samoj Švedskoj jer su ti zahtjevi predstavljeni na agresivan način. Švedska vlada nije imala izbora, nego prihvatiti navedene zahtjeve jer bi se njezin negativan odgovor mogao protumačiti kao čin neprijateljske aktivnosti. Dogovor između njemačke i švedske vlade postignut je 8. srpnja 1940. godine i na snazi je ostao sljedeće tri godine.²¹ Mišljenje je švedske historiografije kako su švedske koncesije Njemačkoj bile ograničene te da je cijena koju je švedska vlada morala platiti proizlazila izravno iz same njemačke prijetnje. Jedan od najvažnijih švedskih diplomata u Drugome svjetskom ratu Gunnar Hägglöf, 1958. godine objavio je knjigu o trgovačkoj politici Švedske prema Njemačkoj. Kako je i sam bio jedan od ključnih pregovarača tijekom rata, navodi da takvu politiku treba opisati kao balansirajuću, bez

19 Daniel Waldenström i Bruno Frey, *Did Nordic Countries Recognize the Gathering Storm of World War II?*, Zurich 2007., 8–9.

20 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 186.

21 Isto, 186–187.

rasprave o moralnoj dilemi koja je vladala po pitanju švedskoga izvoza željezne rude u Njemačku. Međutim, treba spomenuti i pokušaje njemačke vlade da utječe na švedsko javno mnijenje o kojem piše švedski povjesničar Åke Thulstrup. Iako se i sam Thulstrup tijekom rata kretao po protunacističkim krugovima, njegova procjena švedskih postupaka nije naročito oštra.²² Treće i posljednje švedsko odstupanje od svoje politike neutralnosti u Drugome svjetskom ratu povezano je s operacijom *Barbarossa*, odnosno njemačkim napadom na Sovjetski Savez 22. lipnja 1941. godine. Kao i ranije nakon okupacije Norveške, Nijemci su zahtijevali tranzit svojih divizija kroz Švedsku do Finske. Isti dan kada su to zatražili, njemački su zahtjevi prouzrokovali „ljetnu krizu“ u švedskoj vladi. Na kraju, švedska je vlada ipak dopustila Njemačkoj korištenje svojih željeznica i cesta za transport vojske, vojne opreme i artiljerije pod uvjetom da ni na koji način ne ugroze švedski suverenitet. Osim te tri situacije kršenja svoje „neutralnosti“, treba istaknuti još jednu koja se dogodila u prosincu 1941. godine kada je švedska vlada odbila njemački prijedlog za tranzit njemačkih vojnika iz Finske kroz Švedsku. Ipak, Hitler je kroz svoju slatkorječivost uspio postići kompromis kada je u ožujku 1942. godine poslao pismo kralju Gustavu V. u kojem ga je uvjeravao da Njemačka planira poštivati švedsku „neutralnost“. Taj je izbor Hitlerovih riječi implicirao smanjenje švedske pomoći koja je potrebna Njemačkoj. U ljeto 1942. godine Švedska je, zbog tehničkih poteškoća i lošega stanja švedskih željeznica, predložila smanjenje transporta njemačkih vojnika iz Norveške preko Švedske te su Nijemci taj prijedlog i prihvatili, ali samo djelomice.²³

22 Henrik Stenius, Mirja Österberg i Johan Östling, *Nordic Narratives of the Second World War: National Historiographies Revisited*, Lund 2008., 128–130.

23 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 186–187.

Slika 4. Slogan En svensk tiger, odnosno na hrvatskom „Švedski tigar“. Slogan je bio dio švedske propagande za vrijeme Drugoga svjetskog rata namijenjen sprečavanju špijunaže ostalih zemalja. Međutim, slogan može imati još jedno značenje. Svensk može označavati i Šveđanina, a tigar može predstavljati izreku „držati jezik za zubima“. Tako da može označavati i upozorenje za Šveđane da ne izdaju svoje tajne mogućim stranim špijunima.

Tijekom posljednjih etapa Drugoga svjetskog rata, pred švedsku su vladu ponovno postavljeni teški zahtjevi, ovoga puta od strane Saveznika. Velika Britanija i SAD od švedske su vlade zahtijevale prekid transporta njemačkih vojnika kroz Švedsku te drastično smanjenje trgovine s Njemačkom. Ranije spomenuti nametnuti dogovor između Švedske i Njemačke u srpnju 1940. godine, prekinut je 29. srpnja 1943. godine. Što se tiče trgovine, Njemačka je smanjenjem trgovine sa Švedskom uvelike zakinjuta jer je od Švedske uvozila velike količine željezne rude i kugličnih ležajeva o čemu je ovisila proizvodnja njemačkih tenkova, artiljerije i zrakoplova. U travnju 1944. godine britanska i američka vlada zahtijevale su smanjenje isporuke željezne rude i kugličnih ležajeva Njemačkoj. Švedska je odbila te zahtjeve, no dva dana nakon savezničkog iskrcavanja na normandijske plaže, 8. lipnja 1944. godine, i mnogih privatnih dogovora američke vlade sa švedskom vodećom tvrtkom u proizvodnji kugličnih ležajeva, ipak je odlučila smanjiti njihov izvoz

u Njemačku.²⁴ Što se tiče švedske industrije kugličnih ležajeva, zanimljivo je da su i Saveznici i sile Osovine imale koristi od njih. Naime, u oba slučaja s Njemačkom i Velikom Britanijom, postojale su dvije razine opskrbe kugličnim ležajevima: prvi su bili uvozi, a drugi lokalni proizvodi koje je kontrolirala sama Švedska. Nadređena tvrtka, *Svenska Kullagerfabriken*,²⁵ proizvodila je i izvozila kuglične ležajeve u obje zemlje. SKF djelomično je posjedovala proizvodna postrojenja u obje države gdje proizvodnja kugličnih ležajeva nije bila ograničena od strane švedske vlade što se tiče izvoza i ostalih ograničenja. Ove su podružnice u tim zemljama ovisile o samoj opskrbi SKF-a, ali i švedskoj mašineriji i tehničkom znanju. Podružnice SKF-a koje valja istaknuti su *Vereinige Kugellagerfabriken AG*²⁶ koja se nalazila u Schweinfurtu u Njemačkoj, *SKF Industries* u Philadelphiji u Pennsylvaniji u SAD-u i *Skefko Ball Bearing Company* u Lutonu u Engleskoj. SKF je, sa svojim podružnicama, držao monopol na proizvodnju kugličnih ležajeva u čitavoj Europi. Iako su mnoge druge države imale dobro razvijenu vlastitu proizvodnju kugličnih ležajeva, SKF je bio jedini koji je mogao prikupiti dovoljno sirovina, znanja, znanstvenika i strojeva kako bi izgradio najbolje moguće kuglične ležajeve.²⁷ O dominaciji SKF-a u Njemačkoj govori i činjenica da je čak 58% kugličnih ležajeva u Njemačkoj dolazilo iz Švedske i SKF-a. No, treba spomenuti i njemačku podružnicu VKF-a u Schweinfurtu koja je bila zaslužna za 52% kugličnih ležajeva proizvedenih 1942. godine. Međutim, već 1943. godine proizvodnja kugličnih ležajeva u Njemačkoj drastično opada zbog konstantnih savezničkih bombardiranja i strateškoga ciljanja uništavanja industrijskih postrojenja. Nekoliko mjeseci kasnije, 1944. godine, Saveznici su od švedske vlade zahtijevali potpuni prekid diplomatskih odnosa s Njemačkom, što je švedska vlada u početku odbila. No, švedska je vlada tada potpisala tripartitni ugovor o trgovini kojim je smanjila izvoz kugličnih ležajeva u Njemačku te u rujnu 1944. godine odlučila zabraniti pristup svakom inozemnom brodu švedskim teritorijalnim vodama te je tim činom okončana gotovo sva trgovina između Švedske i Njemačke.²⁸ Također, treba spomenuti da nije samo Njemačka bila ta koja je kršila švedsku neutralnost. Britanci su ju konstantno kršili

24 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 187.

25 Dalje u tekstu SKF.

26 Dalje u tekstu VKF.

27 Eric B. Golson, *Did Swedish Ball Bearings Keep the Second World War Going? Re-evaluating Neutral Sweden's Role*, Oslo, 2012., 3.

28 Isto, 6.

korištenjem švedskoga zračnog prostora kada su napadali svoje mete u Njemačkoj. Osim toga, u Švedskoj je organizirana vojna obuka za mnoge prebjegle danske i norveške izbjeglice pod krinkom policijske obuke. U posljednjim godinama rata, dakle 1944. i 1945. godine, američki su zrakoplovi prevozili obučene danske i norveške „policajce“ iz Švedske u sjevernu Norvešku.²⁹

Švedska je u jednom navratu čak postala i kolateralna žrtva njemačkih testiranja novim neiskusanim oružjima. Naime, 13. lipnja 1944. godine, nad švedskim je gradom Bäckeboom eksplodirala njemačka V2 raketa³⁰. Raketa je bila nadograđena posebnim elektronskim uređajem kojim se raketom moglo upravljati sa zemlje. Činjenica da je raketa eksplodirala iznad švedskoga teritorija, a ne iznad Baltičkoga mora blizu Bornholma, gdje se nalaze njemačke promatračnice, najvjerojatnije se može pripisati tehničkim poteškoćama. No, tijekom godina, postojale su razne špekulacije da je detonacija rakete iznad švedskoga teritorija bila namjerna. Neki ljudi smatraju da su Nijemci time htjeli upozoriti Šveđane ili čak počiniti svojevrstu odmazdu, budući da su samo pet dana prije toga Šveđani drastično smanjili izvoz trgovinskih dobara u Njemačku, dok drugi smatraju da su Nijemci tako htjeli testirati maksimalan doseg svojih raketa. Nadalje, postoje i naznake da je meta njemačke V2 rakete bila željeznička postaja blizu Knivingaryd. Razlog upravo te mete nije poznat, tako da se može samo nagađati da je bila riječ o testiranju preciznosti rakete. Nekoliko sati nakon detonacije same rakete na teren je izašla švedska vojska koja je odmah osigurala raketu, no već je nekoliko seljaka pokupilo ključne dijelove rakete. Tako je preko novina i radija naređeno seljacima da dijelove koje su uzeli ostave na svojim kućnim pragovima kako bi ih mogla pokupiti policija.³¹

29 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 187.

30 Mats Burström, Anders Gustafsson i Håkan Karlsson, „The Air Torpedo of Bäckebo“, *Current Swedish Archaeology* 14 (2006), Stockholm, 11.: Njemački raketni balistički projektil i oružje za odmazdu kojima su nacisti gađali ponajprije britanske gradove. Glavna su se istraživanja provodila u Peenemündeu u sjevernoj Njemačkoj, gdje se i danas nalazi muzej. Vodeći njemački stručnjak i znanstvenik za raketne sustave i naoružanje bio je Wernher von Braun. Jedan je od najzaslužnijih ljudi u izgradnji V2 rakete, ali i kasnijega čovjekovog odlaska na Mjesec, budući da je nakon Drugoga svjetskoga rata prebačen u SAD te je radio za američku vladu i NASA-u. Međutim, kada se sagleda cijela vojna slika V2 rakete, ona je vrlo skupa i neefektivna. Najveći doseg V2 raketa bilo je psihološko ratovanje i zastrašivanje populacije.

31 Isto, 11–12.

Slika 5. Njemačka V2 raketa, odnosno oružje odmazde koje je tajno istraživala i izrađivala njemačka vlada na sjeveru Njemačke u Peenemündeu

Treba istaknuti da glavni razlog izbjivanja Švedske iz Drugoga svjetskog rata nije bila službena objava neutralnosti, već razloge treba tražiti u njezinom važnom, ali izoliranom geopolitičkom strateškom položaju iza njemačkih granica te njemačkom potrebom za željeznom rudom i švedskim rudnicima. Veliko je nepovjerenje vladalo s njemačke strane, čak su postojali i određeni planovi za invaziju na Švedsku. Od 1943. godine švedska je vlada sve više ulagala u vlastitu obranu što je tvorilo čimbenik koji je zadržavao njemački napad. Neki su povjesničari uspoređivali švedsku neutralnu politiku u Prvome svjetskom ratu sa švedskom neutralnom politikom u Drugome svjetskom ratu. Ti povjesničari smatraju da je neutralnost Hjalmara Hammarskjölda bila tvrdoglavo pravnička, dok je švedska vlada u Drugome svjetskom ratu razvila složeniji diplomatski pristup i metode u postupanju s velikim svjetskim silama kao što su Njemačka i Velika Britanija. Te su metode uključivale korištenje profinjanih nejasnoća, odnosno nejasnih kodova ponašanja što im je u konačnici omogućilo manevriranje vlastitom

neutralnošću. Švedska je vlada stvorila sustav reguliranja ekonomije u zatvorenoj suradnji s privatnom industrijom, interesne organizacije i popularne pokrete te formiranje nacionalne vlade uz podršku gotovo čitavoga *Riksdaga*, odnosno švedskoga parlamenta, koja je vodila švedsku vanjsku politiku od 1939. do 1945. godine. Još treba spomenuti lukavu igru švedske vlade koja se vješto poigravala terminom „neutralnosti“ te kupovanjem vremena čekajući neizbježno slabljenje Njemačke prije nego što je odgovorila na zahtjeve Saveznika. Vanjska politika neutralnosti započeta u Prvome svjetskom ratu bila je nadograđena i ponovno provođena u Drugome svjetskom ratu.³²

U lipnju 1940. godine švedska je vlada povukla svoje stalne predstavnike iz Lige naroda u Ženevi, iako je iz nje izašla još 1936. godine. Švedski ministar vanjskih poslova Christian Günther objavio je pred švedskim parlamentom da više ne može financirati Ligu naroda jer je ona kao organizacija prestala postojati. Tijekom Drugoga svjetskog rata volonterske švedske organizacije i dalje su zagovarale ideju osnivanja svjetske organizacije. Jedna od njih bila je i Švedska organizacija Lige Nacija, koja je na jednoj od svojih godišnjih konvencija promijenila ime u Švedska organizacija za novu Ligu Nacija³³. Najesen 1944. godine udružila se s dvije ostale takve organizacije te se tako stvorio prethodnik sadašnje UN-ove organizacije Švedske³⁴, koja je, kako se rat bližio kraju, sve više zagovarala transformaciju svijeta u federalističko ruho međunarodnih odnosa.³⁵ Nakon završetka Drugoga svjetskog rata Švedska se pridružila novoosnovanoj svjetskog organizaciji Ujedinjenih naroda 1946. godine. Iako nije bila članica osnivačica, Švedska se htjela na neki način istaknuti u toj organizaciji. Netom nakon završetka Drugoga svjetskog rata, Švedska je svim svojim naporima pokušavala osnovati zajednički skandinavski obrambeni pakt, no pregovori o osnivanju takvoga pakta prekinuti su 1949. godine, uvelike zahvaljujući divergentnim stavovima NATO-a. Nakon mnogih debata, Švedska je ipak odabrala svoju, sada već tradicionalnu, politiku neutralnosti, definirajući ju nesklapanjem saveza za vrijeme mira kako bi postigla neutralnost za vrijeme ratovanja.³⁶

32 Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 187–188.

33 Na švedskom: *Svenska föreningen för ett nytt folkens förbund*

34 Na švedskom: *Svenska FN-förbundet*

35 Norbert Götz, *From Neutrality to Membership: Sweden and the United Nations, 1941 to 1946.*, Cambridge 2016., 7–8.

36 Fatma Fulya Tepe, *Swedish neutrality and its abandonment*, 188.

Zaključak

Iako je Švedska tijekom Drugoga svjetskog rata nominalno bila neutralna, postojalo je nekoliko instanci kada je ona bila primorana prekršiti vanjsku politiku neutralnosti kako bi očuvala vlastiti suverenitet. Korijeni švedske politike neutralnosti datiraju još u vrijeme Prvoga svjetskog rata, kada je s ostalim skandinavskim zemljama odlučila proglasiti neutralnost. Tada je zemlja i najviše napredovala zbog velikih nalazišta ruda. Tijekom međuraća švedska je vlada nekoliko puta mijenjala svoje predsjedatelje između liberala i konzervativaca da bi 1932. godine na čelo švedske vlade došli socijaldemokrati koji će na vlasti ostati sljedećih tridesetak godina. Na vanjskopolitičkom planu pribijavali su se rasta nacizma u Njemačkoj, ali i komunizma u Sovjetskom Savezu, tako da je švedska vlada svoj fokus prebacila na poboljšanje odnosa sa susjednim skandinavskim zemljama primarno kroz uspostavljanje dobrih trgovačkih odnosa. Kada je započeo Drugi svjetski rat, švedska je vlada odmah proglasila svoju neutralnost, kao i u Prvome svjetskom ratu kako bi izbjegla bespotrebno razaranje Švedske. Ipak, Švedska je za vrijeme Drugoga svjetskog rata pomagala obje strane, i Saveznike i sile Osovine, tako da je i za to vrijeme švedska ekonomija prosperirala, a o švedskoj se neutralnosti dan danas diskutira. Zbog mnogih istupa od svoje politike neutralnosti, možemo reći da je Švedska bila neaktivnim sudionikom Drugoga svjetskog rata. Između ostaloga, treba istaknuti švedsku industriju proizvodnje kugličnih ležajeva, odnosno švedsku tvrtku *Svenska Kullagerfabriken*, koja je, iako je imala jako puno podružnica po svijetu, sama držala monopol na proizvodnju kugličnih ležajeva tijekom Drugoga svjetskog rata. U zadnjim godinama rata švedska je vlada uvidjela da je pobjeda Njemačke nemoguća. Susljedno tome, okrenula se Saveznicima, smanjivši izvoz kugličnih ležajeva i željezne rude u Njemačku kako bi pomogla konačnom kraju nacističkog terora u Europi. Švedska je odmah nakon završetka Drugoga svjetskog rata i osnivanja organizacije Ujedinjenih naroda pristupila istoj organizaciji. Iako je postojalo nekih naznaka o osnivanju skandinavskoga obrambenog pakta, svi su dogovori propali, a Švedska je i dalje nastavila zagovarati vlastitu politiku neutralnosti.

Bibliografija

Knjige i članci

- Bishop, Edward, *Zračna bitka za Britaniju*. Zagreb: Alfa, 1974.
- Burström, Mats, Gustafsson, Anders, Karlsson, Håkan, „The Air Torpedo of Bäckebo“, *Current Swedish Archaeology* 14, Stockholm, 2006.
- Cohen, Roger, *The (Not So) Neutrals of World War II*. New York: The New York Times, 1997.
- Golson, Eric B, „Did Swedish Ball Bearings Keep the Second World War Going? Re-evaluating Neutral Sweden's Role“, *Scandinavian Economic History Review* 60 (2012.), br. 2., Oslo, 1-21.
- Götz, Norbert, *From Neutrality to Membership: Sweden and the United Nations, 1941 to 1946*. Cambridge: Contemporary European History, 2016.
- Scott, Franklin D, *Sweden: The Nation's History*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press, 1988.
- Shirer, William L, *Uspon i pad Trećeg Reicha*. Zagreb: Znanje, 1977.
- Stenius, Henrik, Österberg, Mirja, Östling, Johan, *Nordic Narratives of the Second World War: National Historiographies Revisited*. Lund: Nordic Academic Press, 2008.
- Tepe, Fatma Fulya, *Swedish neutrality and its abandonment*. Istanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl, 2007.
- Waldenström, Daniel, Frey, Bruno S., *Did Nordic Countries Recognize the Gathering Storm of World War II?*. Zurich: Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich, 2007.

Internetski izvori

- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60070> (29. 3. 2019.)
- <https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/sweden> (28. 3. 2019.)

Popis priloga

- http://www.emersonkent.com/map_archive/europe_1914.htm (2. 4. 2019.)
- <https://kids.britannica.com/students/assembly/view/156554> (2. 4. 2019.)
- <https://www.amazon.com/Vintage-photo-Albin-Hansson/dp/B07H5SRSCW> (2. 4. 2019.)
- <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/KvrAJe/tvisten-om-en-svensk-tiger-ar-over> (2. 4. 2019.)
- <https://rarehistoricalphotos.com/v2-rocket-in-pictures/> (2. 4. 2019.)

SUMMARY

During the period which Eric Hobsbawm termed “the long 19th century”, Sweden has undergone a major transformation from a belligerent state shaped by Gustav II Adolph and Charles XII, to a peaceful country whose only goal was to preserve peace and prosperity for its people. Even though it already hinted at its policy of neutrality in the mid-19th century, namely during the Crimean War, it was during the First World War that it actually came to the fore. By maintaining this policy of neutrality, Sweden aided the German Reich, mostly by allowing the troops to pass safely and to use its trade routes. In the inter-war period, Sweden turned to its neighbors with the aim of further establishing and nurturing trade relations. However, the state feared the growing power of the German national socialism and the Soviet communism. At the beginning of the Second World War, Sweden re-declared its policy of neutrality, unwilling to participate in the upcoming conflict. However, it has proven not to be as neutral as it claimed, namely because it strayed from its policy of neutrality on several occasions. In addition to its humanitarian intervention during the Winter War, Sweden aided Germany by transporting its troops and war machinery into Finland. This “help” Sweden provided can be attributed to the Reich’s aggressive foreign policy, or the threat of imminent war in the lack thereof. In the end, however, Sweden allowed for numerous trade sanctions which further accelerated the fall of the Reich and liberated the world from its clutches.

Keywords: *Sweden, The Second World War, neutrality, foreign policy, ball bearings, Swedish government, Winter war, invasion, Germany, Scandinavia, trade, transport*